



SÕDUR

SÕJAASJANDUSE AJAKIRI
KINDRALSTAABI WALITSUSE WALJAANNE.

Üksiknumber 10 mk.

Ilmub kaks korda
kuus ühes kuu-
lisaga.

№ 12.

Reedel, 30. juunil 1922.

IV aastakäik.

S i s u : —te—: Alamohwitseride ettevalmistuse küsimus. — G. L e e t s: Narwa lahing 20 no-
wembril 1700 aastal. — J. A l t Leheküljed wabadussõjast. — Bibliograafia.

Alamohwitseride ettevalmistuse küsimus.

I.

Alamohwitseride küsimus on meie wäeosades praegu üks walusamatest küsimustest. Alamohwitseridest, iseäranis wilunud alamohwitseridest on wäeosades puudus. Põhjuseks on siin pääasjalikult lühikene teenistusaeg. Teiselt poolt peab aga ka otsekohe awalikult tunnistama, et meie sõjawäe noorematel juhtidel, kellel alamohwitseride ettevalmistamisega otsekohe tege-likult kokku tuleb puutuda, väljaõpetamise ja kaswatamise alal weel õige wähe kogemusi ja wilumusi on, nii et terve väljaõpetamine, ja selle hulgas ka alamohwitseride ettevalmistus, ikka weel enamwähem „kodutööstuslist“ laadi on, igalpool ja iga sammu pääl weel kokku puu-
tub käsikaudu kobamisega ja jämedate wigadega. Niisugusel wiisil jõuab waewalt parem sõdur oma sundusliku teenistusaja jooksul nii kaugele, et ta wäikse elementaarse üksuse õpetajaks ja juhatajaks wõiks hakata, kui juba ta teenistusaeg lõpul on. On asjata loota, et ajateenijatest rühma alamohwitseride (wiitsefeldweebliid) ja feldweebliid saaks. Üeajateenijate saamine on aga raske, kuni lihtmelh erateenistuses igalpool weel palju awaramad majanduslised tingimised ja palju muretum elu meelitamas on kui wäeteenistuses. Sellest küljest on siia maani suuremalt osalt alamohwitseride küsimust sõelutudki. Alamohwitseride küsimust on idenifiit-eeritud üleajateenijate küsimusega. Nüüd on Fr. Sibul „Sõduri“ 10-s numbris küsimuse hoopis teisest küljest üles tõstnud. Fr. Sibul leiab, et üleüldse terwes alamohwitseride kriisis süüdi on see süsteem,

mille järele meil praegu alamohwitseride ette walmistetakse. Fr. Sibul'i wäidete järele oleks kriis lahendatud, kui alamohwitseride ettevalmis-tus wäeosade eneste hooleks jäetaks. Weel enam, ainult sel teel saaksime Fr. Sibul'i arwates ideaalseid alamohwitseride. Praegune süsteem — üleriikline kool alamohwitseride jaoks — ei suuda Fr. Sibul'i arwates sõjawäele mitte midagi anda, pääle spetsialistide instruktorite, kes pääle oma kitsa eriala mitte midagi ei mõistagi. Fr. Sibul on wäga ja wäga wihane praeguse süsteemi pääle; wäga ja wäga küsitaw on aga, kuiwõrd tal selleks õigust on.

II.

Enne kui ühe ehk teise süsteemi arwustamise juurde üle minna, katsume kindlaks teha, mida alamohwitserilt, s. o. ja oülemalt ja rühma alamohwitserilt (wiitsefeldweebliit) üleüldse tuleb nõuda. Olgu küll, et see küsimus üleüldse paistab, sest et alamohwitseride kohused ja ka nõuded nende isikliste omaduste kohta teenistus-eeskirjades õige täpikälselt on formuleeritud, peab sellega siiski tegemist tegema, sest et Fr. Sibul ka siin oma teooriaga esineb, mis küll sel alal täielikuks uudeks tohiks olla.

Fr. Sibul tahab terve kaswatus-
lise külje sõduri ettevalmistuses
anda alamohwitseride hooleks. Weel
enam, Fr. Sibul leiab, et kaswatus-
lisse külge ükski ohwitser iialgi otsekohe-
selt mõjuda ei saa-
wat, et siin see piir, see eesriie olewat, mis

ohwitseri sõdurist lahutab, eesriie, mis käriseda wõiwat ainult mässawas sõjawäes. Niisugune waade on juba tõesti sedawõrd uus, et selle juures maksab peatama jääda.

Siamaani on igal ajal ja igas sõjawäes, ja iseäranis just neis sõjawägedes, mis oma raudse distsipliini ja suurepärase kaswatuse poolest kuulsaaks on saanud, just ümberpööratud põhimõtte maksnud. Kaswatus, kohusetunde ja distsipliini sisendamine igasse üksikusse sõdurisse, sõduri waimline wäljaarendamine, iseloomude loomine ning karastamine — see on siamaani igalpool ohwitseri eriala olnud. Veel enam — seda õpetusekülge ei ole harilikult kunagi usaldatud isegi nooremate ja wilumata ohwitseride kätte. Kõigi niisuguste ainete õpetamine, millel kaswatuslik tähtsus, nagu isamaa ja isamaa kaitsmise mõiste, sõduri ülesanne, distsipliini põhimõtted, wäeliikide korraldus ja ülesanne, wahi-, sise- ja wäljateenistuse mõiste ja tähtsus, on antud isiklikult rooduülemale hooleks. Ja mis veel iseäralisse kaswatuses harusse, sõdurite silmaringi laiendamisse riiklise elu sündmuste ja jookswate eluküsimuste kohta puutub, siis otsitakse selleks veel iseäranis anderikkad ja wilunud ohwitserid wälja, kel sel alal hääd teadmised, improviseeriw ja populaarne kõneand on. Ka ei ole seda kaswatuslist tööd kunagi ega kusagil seotud programmikindlate õpetundude külge, kõik määrustikud juhiwad selle pääle tähelpanu, et seda tööd igal ajal ja igal wõimalikul juhusel, seega ka just teenistuswabas kasarmus, tuleb teha.

See kaswatus töö ei ole sugugi massiline, kollektiivne, nagu seda Fr. Sibul arwab. See kaswatus töö on sügawalt indiwiduaalne, ja ohwitser peab selle töö juures põhjaliku't süwenema iga üksiku sõduri iseloomu tundma, ta waimlisi omadusi, elukäiku, minewikku enne teenistust, jne. See peab algama kohe esimesest päewast, kui nekrut wäeosasse tuleb. Just esimestel päewadel ei esinegi ohwitser nekrutile kui ülem ja õpetaja, waid kui häätahtlik sõber, et teda igast küljest tundma õppida. Kel see kõik uudis ja ainult mässawas sõjawäes wõimalik asi paistab olewat, kel sel alal omal kogemusi ei ole, see wõiks ometigi käte wõtta ükskõik missugused juhtnöörid ja nõuanded nekrutitegi wäljaõpetamise kohta ükskõik missugusest sõjawäest. Ja iseäranis soowitaksin mina neile ilma oma kogemusteta ohwitseridele lugeda sel alal wäga rikast Saksa sõjakirjandust. Saait saab wäga hästi näha, mida selles sõjawäes ohwitserilt sõduri kaswatamise alal nõuti. Fr. Sibul'ile näib see aga raamat seitsme pitseri taga olewat. Aga ehk

on ta ometi kuulnudki, kas wõi kolmandatest kätest, et omal ajal ka Wene sõjawäes rooduülemalt nõuti, et ta iga oma roodu sõdurit igakülgselt pidi tundma, isegi wäiksemate peensuseni. Pidi tundma sõduri terwet kodust elujärge, kõiki ta puudusi ja hädasid, sugulasi ja läbikäimist, teenistuslistest asjadest kõnelemata.

Halb oli see rooduülem, kes otsekohe pääst öelda ei teadnud, mis asjas see ehk teine sõdur teenistuses nõrk on, mis wigu ta selle ehk teise harjutuse juures teeb, kuidas ta ennast ülewal peab jne. Mõned kõrgemad ülemad läksid nende peensusete nõudmises isegi kurioosumiteni, kuid sel kõigil oli oma täiesti kindel mõte — sundida rooduülemat omale koguma kõiki neid andmeid, mis sõduri indiwiduaalseks kaswatamiseks waja oli ja millest sõduri iseloomu wäljaarendamise juures kasu wõis olla.

Saksa sõjawäes nõuti sedasama ja veel enamgi. Minu ees on praegu üks Saksa nekrutiõppuse normaalkawa. Otsekohe esimesel leheküljel leian säält järgmise määruse: „Nekruti-ohwitser peab igapäew isiklikult kõigi oma sõdurite riided ja rakmed üle waatama. Järelwaatuse juures tuleb tähelpanu pöörata keha ja pesu puhtuse pääle. Nekruti-ohwitser on selle eest wastutaw, et kõigil sõduritel hästi passiwad riided, jalanõud, päakatted ja rakmed oleksid. Kohe esimeste päewade jooksul tuleb ilmsiks, et ühed wõi teised asjad mitte täiesti ei passi; nende wahetamise ja parandamise eest peab otsekohe hoolt kandma.“ Isegi niisugustesse peensusesse ulatas säält ohwitseri otsekohene töö, kõnelemata siis veel waimlisest kaswatusest.

Kui minule siis nüüd wäljaspool teenistust wabariigi sõdur vastu tuleb, kes korratumalt riides on, uulitsal minule „karwawäärtki teed ei anna“, „kohmetu ja saamatu, pika ja segase jutuga“ on, „kohkunult seisab, wastutuse kartusega silmis“, nagu Fr. Sibul nende sõdurite kohta kaebab, kellega temal on kokku tulnud puutuda, siis tean ma otsekohe, millega siin tegemist on.

Selles wäeosas, kust niisugune sõdur pärit, ei ole lihtsalt ohwitserid oma kaswatuslisi kohuseid täitnud, ehk jälle on nad neid wäga halwasti täitnud. Opetus on selles wäeosas walmis wastuste pähetuupimine olnud, distsipliin on olnud sünonüüm karistuste päalepanemisele, sõduri füüsiline kaswatus wõrdunud „hiilgawate“ wõtete kätedrillimisele. Selles wäeosas ei ole ohwitserid sõjawäelaselt nõutawaid tähtsamaid omadusi — julgust ja usku endasse, usku oma kutsesse, otsustuswõimet ja wastutus-

rõõmsust — oma meeskonda edasi suutnud istutada. Kui mina kokku puutun reamehega, kes oma „õigusi, kohustusi ja teenistust nii põhjalikult ei tunne, et ta igal pool oma pää julgelt püsti hoiaks ja rahulikult oma ülesannet täidaks“, misugused Fr. Sibul'i tõenduse järele kõik reamehed on, siis võin jällegi kindlasti öelda, et ohwitserid väeosas seda tööd ei ole teinud, mis nad tegema pidid, ehk et see reamees alles kogematu reamees on, väeosa ülem ta enneaegu reameheks on ülendanud, kuna ta koht alles mahajäänud nekrutite kordamiskomandos on. Alamohwitseride küsimusega ei ole neil wäärnähtustel veel midagi tegemist.

Wabandagu lugeja wäikse mittetäpikäalsuse eest. Ainult nende nõuete ja mõistete kohaselt, mis siamaani maksnud on kõigis sõjawägedes ja ka praegu kõigis Euroopa sõjawägedes maksawad, võib eelmist otsust teha. Fr. Sibul'i teooria järele oleks sõdurile kõiki neid omadusi külge kasvatama just alamohwitserid pidanud. Et aga Fr. Sibul'i teooria siamaani maailmas ainuke on, siis vaatame ta pääle ka kui niisuguse pääle ja ei hakka edaspidistes harjutustes alamohwitseridele niisuguseid, neile silmanähtawalt üle jõu käiwaid ülesandeid ette seadma. Fr. Sibul'ile lubame aga tähendada, et see, kui ohwitser kasarmut ja kõike, mis kasarmus sünnib, hästi tunneb, ohwitserile ainult auks võib olla ja siamaani seda ikka on olnud, ja et sõjawäed paratamatult mässama ainult siis on hakanud, kui ohwitseridel nende kohused selles sühtes mitte küllalt selged ei ole olnud.

Mida nõuame siis alamohwitserilt?

Alamohwitser peab praeguse aja lahingus oskama juhatada ühte jagu. Kui ta rühma viitsefeldveebli kohuseid täidab, peab ta harilikult tegelikult juhatama rühma kahte löökjagu. Et aga jagu mitte üksinda ei tööta, waid ikka rühma koosseisus, siis peab ta oskama oma jao ehk oma löökjagude poolrühma tegewust hoida kooskõlas rühma üldise ülesandega ja rühma kui teatawa terwiku tegewusega. Sellepärast on tal waja kõike tunda, mis rühma juhatamise ja tegewusse lahingus puutub.

Teiseks peab ta jagu ehk paarist jaost koosnewat gruppi õpetada oskama. Siin on aga määratu suur wahe alamohwitseri ja ohwitseri poolt antawa õpetuse wahel. Ohwitser ei anna oma õpetundidel sõdurile mitte sedawõrd positiivseid teadmisi ja tehnilisi oskusi kui kõlblist kaswatust, waimlist arenemist, oskust mõtelda ja otsustada, mõistmist seda, mis sõdur juba teab ja oskab, tegelikkudes sõjaoludes otstarbekoha-

selt tarwitada. Alamohwitser sellewastu peab sõdurile kätte õpetama terwe rea positiivseid teenistuslikke teadmisi sel kujul, nagu nad määrustikkudes, juhatuskirjades ja igasugustes muudes teenistus-eeskirjades täpikäalt reglementeeritud, ja pääle selle tegelikkudel harjutustel sõdurile kätte harjutama suure hulga tehnilisi oskusi ja wilumusi, neis harjutustes jällegi käies maksimate määrustikkude ja eeskirjade järele.

Nii on sisemise korra õpetamise juures alamohwitseri erialaks sisemise korra formaalne külg: maksimate eeskirjade kätteõpetamine maksimate eeskirjade kätteõpetamisega, tegelikkude näidete ja alalise järelwalwega eeskirjade täpikäalse täitmise järel. Ainult alamohwitser, alati kasarmus wiibides, suudab seda teha; see ongi ta eriala, siin ei wõi juttugi olla määrustiku omawoilisest „painutamisest“ alamohwitseri poolt, kuna maksimate eeskirjade muutmine alati selle ainuõigus on, kes eeskirjad maksma on pannud. Ohwitseri eriala selles aines on sisemise korra mõiste, selle korra reeglite sisu ja otstarwe, armastuse äratamine selle korra wastu. Püssilaskmises õpetab alamohwitser sõdurile kätte rea tehnilisi wõtteid ja wiise sõjariista käeshoidmiseks, sihtimiseks, kuke päästmiseks jne., seejuures kinni pidades neist normaalseist wõtetest, töötamiswiisidest ja nõuetest töötamise täpikäalsuse kohta, mis maksimas laskeeeskirjas reglementeeritud. Kuid ainult ohwitserilt ta laiema silmaringiga võib loota, et lahingusisulistel harjutustel laskurile selgeks teha suudab, mis otstarwe on sel ehk teisel harjutusel, miks just niisugust täpikäalsust töötamises nõutakse, wähemaga aga kuidagi ei lepita, kuidas juba omandatud oskuseid ära kasutada tegeliku töötamise juures lahingoludes. Lihtsat warjatud liikumise tehnikat õpetab alamohwitser; seda tehnikat arukalt ära kasutama lahingoludes ja sellega kindlat eesmärki saawutama õpetab ohwitser lahingusisulistel harjutustel.

Muidugi ei tähenda see veel sugugi, et ohwitser lahingtegewuste tehnikat ja teenistuse formaalset külge tunda ei tarwitse, wõi, ümberpöörduvalt, alamohwitser tehniliste wõtete otstarbest ja teenistus-eeskirjade sisulisest küljest midagi teada ei pruugi. Ainult see võib õpilase uskuma panna teatawa tehnilise wõtte ehk töötamiswiisi otstarbekohasusse, kes seda wõtet, seda töötamiswiisi ise igasuguses olukorras ideaalse osawusega oskab kasutada; ainult see suudab teenistuse alal esimesi samme astuwale sõdurile selgeks teha sisemise korra reeglite sisu ja otstarbe, kes ise neid peensusteni tunneb ja igal sammul nende järele ka talitab. Ainult

see suudab kuiwa tehnilisesse väljaõppesse elu ja waheldust tuua, kes omale selgesti ette kujutab, milleks kõike seda tegelikult waja on, mida ta sõdurile õpetab. See ei muuda aga karwawäärtki seda piiri, mis alamohwitseri ja ohwitseri tegewusalade wahele eelpool tõmbasime. Ja niisugune on see piir siimamaani olnud kõigis sõjawägedes, niisugusena on ta alles püsinud ka kõigis praegustes Euroopa sõjawägedes. Ainult ühes riigis, millelt arwatawasti ka Fr. Sibul eeskuju wõtma ei taha hakata, on see wahekorid ümber pöördud: sääl on „kaswatajateks“ lihtsad agitaatorid, kes kusagil kursustel paar lõöksõna pähe on õppinud, kuna kogemustega sõjawäelased sõjawäele ainult tehnilist väljaõpet tohiwad anda.

Eelmisest järgneb, et alamohwitseride ettevalmistus kõigepäält makswate määrustikkude dokumentaalsel tundmaõppimisel peab põhjema. See ei tähenda kaugeltki veel määrustikkude puistet pähetuupimist, mille pääle Fr. Sibul poole aega oma kohalise õpekomando kursusest tahab ära kulutada. On täiesti ükskõik, kas jaoülem oma kohuseid lahingus pääst üles wuristada oskab wõi mitte. Kuid ta peab tegelikult tundma kõike seda, mis jaoülemale lahingus töötamise kohta wastawas määrustikus ette on kirjutatud, niiwõrd hästi, et ta ühegi ülesande täitmisel midagi sellest ära ei unustaks teha, mis temal teha on. Tegelikude harjutuste läbi peawad tal need põhimõtted, mille pääle meil makswad määrustikud kaitse- ja pääletungilahingu, luuretegewuse jne. üles ehitawad, niiwõrd luusse ja werre olema istutatud, et ta ühegi otsuse tegemise juures neid põhimõtteid ära ei unustaks ja järele ei kaaluks, kuidas ta neid antud tegelikul juhtumisel ellu peab wiima. Halb on see alamohwitser, kes õhtuse ülelugemise ehk hommikuse ülewaatuse wõi haigete ambulantsi saatmise korda pääst kõige paremini oskab üles öelda, nende tegewuste tegelikul läbiwiimisel aga hulga määrustikulisi ettekirjutusi täitmata jätab. Kuid seda oma tegelikku tööd peab ta harjunud olema tähipäält määrustiku järele tegema, ilma sellest karwawäärtki kõrwale kaldumata.

Weel üks näitus niisuguselt alalt, kus määrustikulistest wormidest kõrwalekaldumine lubatud ja isegi soowitaw on. Määrustikus kirjeldatud laskeasendid ja püssi palgepanemise wiisid ei ole mitte

drilliwõtted, nagu pöörded, seisak jne. Nad on ainult näited sellest, kuidas normaalse kehaehitusega inimene seisma, põlwitama, lamama, püssi palge wõtma ja sihtima peab. Niipea kui õpilasele selgeks on saanud, mis selle normaal-asendi sisu on ja missuguste jämedate wigade tegemist sellega ära tahetakse hoida, peab seda asendit „koolutama“ õpilase oma kehaehituse järele, lubama wahest isegi suuri kõrwalekaldumisi ettekirjutatud normaalasendist. Iga maastiku kohaselt tuleb seda asendit ka muuta ja „koolutada“. Tegelikul laskmisel wõib nüüd alamohwitser ise ka alati nii lasta, nagu tal mõnusem on, normaalasendist kõrwale kalduda. Kuid seda normaalasendit ja ta sisu peab ta nii kindlalt maksma määrustiku järele tundma, et ta seda igale algajale õpilasele täiesti weata kätte näidata ja ära seletada oskaks.

See alamohwitseri teadmistelt ja oskustelt nõutaw „määrustikupäralsus“ on üldiseks reegliks kõigis sõjawägedes. Mõnes sõjawäes on sellest õige ootamata järeldusi tehtud, igatahes Fr. Sibulile tohiks need järeldused hoopis ootamatud olla. Nii, näituseks, on Poolamaal ohwitseride täienduskursustel sõjariistadega ümberkäimise tehnilist külge (laadimist, sihtimist, laskeasendeid, koostwõtmist, kokkupanemist, puhastamist, granaadipildumise wõtteid jne.) ja wõimlemist õpetamas alamohwitserid. Selle wõtte on sinna üle toonud prantslased; seda wõtet tunnistawad täiesti õigeks ka Saksa ja Austria teenistuses halliks läinud kindralid. Wanemaid, wilunud ohwitseri nende asjade õpetamiseks ei jätka. Wähema wilumusega ohwitser ei suuda neis asjus aga kunagi nii kindlasti kinni pidada määrustikust, kui seda suudab hästi drillitud alamohwitser. Ja üldse on ohwitserile harilikult enam omane kinni pidada asja sisust kui tähipäälselt eeskirjast. Siin aga on waja õpetada määrustikku, ja ei leita selles midagi imelikku, kui see asi alamohwitseride kätte antakse. Konflikte „õpilaste“ ja „õpetajate“ wahel ei ole kunagi olnud, niipalju kui mina seda näinud ja kuulnud olen.

— te —

Järgneb.

Narwa lahing 20. novembril 1700. aastal.

(J ä r g).

Liikumine kestis takistamata. Trabandid said käsu Rootsi wasakut tiiba kõwendada, kes wahepääl jõudsasti edasi nihkus. Wäed lähenesid etewaatlikult mööda warjatud metsaradasid. Lähenemine Wene positsioonide keskpaigani, suur-tükikuuli lennu kauguseni, toimeteti salaja, ilma et wenelastel sellest aimu oli. Kui Kaarel metsa ja Wene wallide wahel olewale lagedikule jõudis, seadis ta oma wäed lahingukorda ja sõitis ise wastase kindlustusi uurima. Esialgul Rootsi armee kutsus pasunate, trummide ja suurtüki paukude abil wenelasi wallidest wälja, et lagedal wäljal wõitlust alata; wenelased aga tundsid endid wallide taga palju kindlamana ja ei läinud rootslastele wastu. Waatamata selle pääle, et ees wõrdlemisi hästi kindlustatud wallide liini taga arwu pooldest tugewam Wene armee seisis, käs-kis Kaarel XII ajawiitmata pääletungimisele asu-da. Kui Wene wallid küllalt tuttawad olid, saatis ta oma adjutantiga käsu — hüüdega „Jumal meie-ga“ pääletormata.

Rootslaste rõõm oli kirjeldamata suur: kawa igatsetud lahingu silmapilk oli ometi kord kätte jõudnud! Kui kõik polgud lagedale jõudsid ja joondunud olid, asus Kaarel, lootes keiser Peet-riga Wene paremal tiival kokku puutuda, oma walitud wäeosaga — trabantidega — enda wasakule tiiwale, mida kindral-leitnant Rõnskiöld juhtis.

Lahingu dispositsioon oli lühidalt järgmine: parem tiib kindral Wellingi juhatusel, keda kindral-leitnant Wachtmeisteri ja kindral major Posse wäeosad moodustasid, pidi Hermamäe pare-malt poolt liikuma, wasak tiib kuninga ja kindral-leitnant Rõnskiöldi juhatusel (kindral-majorite Maydelli ja Ribbingu osad) — kõrgustikust pa-hemalt poolt. Mõlemate gruppide ühiseks üles-andeks oli lõök wenelaste positsiooni keskpaika ning — pärast selle läbimurdmist — jaotetud Wene salkade häwitamine. Hermamäe kõrgustikule aseteti Rootsi suurtükiwägi, keda kindral Siöblad juhtis ja kes nagu sidemeks oli parem ning pa-hempoolsete liikuwate gruppide wahel.

Kella 11 paiku algas Rootsi suurtükiwägi te-gewust. Wene oma wastas. Suurtükitali mõle-malt poolt läks ikka ägedamaks. Ta kestis ligi kaks tundi. Kell 1 alustasid kaks raketti üleüldist rootslaste pääletungimist.

Kell 2 oli seni selge taewas pilwedega kat-tund. Hakkas kõwa ja külm lääne tuul puhu-

ma ja rahet sadama. Selle tiheda looduseloori kaitsel lähenesid rootslased Wene wallidele. Ku-ningas seisis esialgu batareide juures, et oma wägede pääletungimist päält waadata. Warsti aga asus ta oma trabantide etteotsa, keda kaheks eskadroniks jagati, esimest juhatas kuningas, teist kindral-major Horn. Mõlemad ühes draguuni-polguga, paljastatud möögad käes, liikusid täies galopis soost läbi Wene parema tiiva poole. Rootsi jalgwägi — hüüdega „Jumal meiega“ — jooksis Wene wallide pääle tormi.

Weerand tunniga oli wenelaste keskkindlustus rootslaste käes. Würst Trubetskoi polgud said paremasse ja pahemasse tiibadesse lööud ning olid taganema sunnitud. Suurtükiwägi oli ühe hoobiga ära wõetud. Wene kindlustuste keskpaika sissetungides, pöörasid rootslased wasakule ja paremale poole, et Wene wäge osade kaupa lüüa.

Rootslaste kiire pääletungimine tuli wenelas-tele täitsa ootamata. Soldatite seas kuuldusid hääled: „sakslased on meid ära annud!“ Paljud jooksid ülemjuhataja de Croy telgi juurde tema üle omakohut mõistma. Ka teisi wäljamaa oh-witsere ähwardas surm ärritetud Wene soldatite poolt, mille kartusel mõned Peetri poolt teenis-tusse wõetud ohwitserid muulased tõttasid roots-laste juurde wangi.

Kui Kaarel XII märkas, et mõned wastase bataljonid wallide tagant wälja jooksid, et endid sellega hõlpsamini päästa, — ajas ta ühe dra-guunieskadroniga nad uuesti kaewikuisse tagasi, waatamata selle pääle, et tema pääle igalt poolt lasti. Wahepääl jõudsid trabandid wallide liinist läbi ja ühes jalgwäega ajasid jookswaid Wene osasid taga.

Korralagedus Wene kindlustuste keskpaigas puudus pea täiesti tiibadel. Äärmisel paremal tiival Preobrashenski ja Semjonowski kaardiwäe polgud ühes kindral Golowini diwiisi osadega mahutasid endid wooriwankritest ehitatud „wa-genburgi“ taha ja wõtsid rootslaste pääletungi-mise kindla käega wastu. Rõnskiöld, toetetud paari Wellingi bataljoniga, ei suutnud „wage-nburgist“ jagu saada.

Kui külmawereline kuningas kõwa laskmist Wene paremal tiival kuulis, tõttas ta ainult tal-meister Härdt'iga sinna, sest tema adjutant sai haawata ja trabandid olid osalt surnud, osalt haawatud.

Weel lahingu algul tõttasid Wene tsentrumi löödud polgud Kamperholni saare kohal Naroowa pääle ehitatud ujuwa silla juurde Jooksjate raskuse all murdus sild, — sellega oli ainuõimalik taganemistee wenelastele lõigatud, kusjuures üle 3000 mehe kiiresti jookswas Naroowas surma sai.

Teel „wagenburgi“ poole oli kuningal sügaw kraaw ees, mis üht Wene kindlustust ümbritses, ja sellest ei saanud ta õnnelikult üle: Kaarel kukkus ühes kaaslastega ja hobustega wallikraawi. Kaks Soome kütti aitasid tema suure wae-waga säält wälja. Kuningas istus ühe saapaga ja ilma mõõgata, mis kraawis kaduma läinud, uuesti hobuse selga.

Kohe pääle seda, soldati mõök käes, ilmus tema oma trabantide juurde ja tahtis nendega wagenburgi pääle tormata. Sel silmapilgul jõudis sinna kaardiwägi ja sai kuninga poolt kohe tulle saadetud. Nüüd algas kibe wõitlus, mis rootslaste seas palju ohwreid nõudis. Peetri endised „потешные“ löid kõik kuninga wihased tormijooksud suurte kaotustega tagasi. Alles kella 5 paiku sai kuningas mahti hobuse seljast maha tulla ja Härdti poolt leitud oma kadunud saapa jalga ajada.

Äge wõitlus kestis seni, kui niiwõrd pimedaks läks, et Rootsi polgud ei tunnud üksteist enam ära ja üksteise pääle laskma hakkasid. Eksitust sünnitasid wenelaste käest wõetud lipud ja märgid.

Ka äärmisel Wene wasakul tiival, kindral Weyde energilise tegewuse tõttu, pidasid Wene wäed kindral Wellingi esimesele lõögile wastu. Öhtuks läks kindral Weydel korda lahingust wäsinud ja kaotuste tõttu nõrgaks jäänud rootslasi isegi taganema sundida. Warsti aga sai kindral Weyde raskesti haawata; temast wasakul seiswas Sheremetjewi ratsawäes tekkis paanika, mille tagajärjel see ratsawägi üle Naroowa jookswa pani; suurem osa ratsanikke uppus kiirelt jookswas jões, ülejäänud jõudsid teisele kaldale. Öösel tuli kindral Weyde wäeosa Joala küla juurde kokku, ilma et tal mingisuguseid teateid oleks teiste Wene osade saatusest.

Wene wäed kogunesid positsiooni äärmistel tiibadel kahte gruppi: paremal tiival, wagenburgi taga, kaardiwäe polgud, wasakul — Joala küla juures — kindral Weyde diwiis. Rootslased, kes Wene tsentrumi läbi murdnud, jäid ööseks Wene tsentrumi ja Narwa linna wahale seisma.

Wene parempoolse grupi juhid kogunesid kae-wikusse, et nõu pidada sündmuste üle. Otsusteti rootslastega läbirääkimisi alata. Rootsi kuningas ei tahtnud esialgu sellest kuulda; kui ta aga

teada sai, et keiser Peeter ei wiibi Wene wägede seas, waid juba kahe päewa eest Narwa alt ära sõitnud, — oli ta nõus lõpetama lahingu sel tingimisel, kui wenelased täielikult alla annawad ja kõik, mis nende laagris olemas, rootslastele üle annawad. Wene parlamentöör läks sellekohase teatega oma Général en Chef'i juurde tagasi. Tund hiljem ilmus kindral Buturlin mõne teise kõrgema sõjawäelasega kuninga juurde, keda nemad näo järele ei tunnud ja kelle wiibimise üle Narwa all üleüldse kahtlesid. Buturlin lubas kõik üle anda, mis Narwat ümbritsewais kindlustusis ja Wene laagris olemas, palus aga luba sõjariistus taganeda Wenemaale. Kuningas wastas, et nad peawad ka sõjariistad maha panema ja wõiwad ainult tarwiliku osa toidumoonna kaasa wõtta; kui wenelased pole sellega nõus — algab kohe lahing.

Uut lahingut oli aga raske alata, sest kell oli 7 ja pimedus käes; rootslased olid päälegi surmani wäsinud. Wene kindral läks wagenburgi taha teistega nõu pidama.

Läbirääkimise kohaks oli Naroowa kallas wagenburgi läheduses. Kannatamatu kuningas tahtis juba pääletungimist alata, kui lõpuks Buturlin kohale jõudis ja Wene armee täielikust allaandmisest teadustas; küll aga tähendas, et ennast-salgawalt wahwa ja kuulus Rootsi kuningas peaks wagenburgi taga wahwalt wõitlewaid Wene polke sellega hindama, et neid sõjariistus kodumaale minna laseks. Wiimased sõnad awaldasid kuninga pääle teatawa mõju, ja ta lubas ainult neid Wene pinnale sõjariistadega ja lippudega, kuid ilma suurtükkideta, taganeda, kes wagenburgi taga wõitlesid. Selle järele anti Wene postid kindral-major Posse juhatuses all olewale Rootsi kaardiwäele üle.

Kell 11 öhtul algas Kamperholmi silla parandamine.

Kindral Weyde sai kindral Buturlini käest teate Wene parempoolse tiiva kapituleerimisest. Weyde saatis siis kindral Wellingile järgmise kirja: „Lahutetud teistest Wene wägedest, oleme walmis wõitlema wiimse weretilgani, siiski aga nõus läbirääkimistele asuma, kui tingimised wastuwõetawad on.“ Rootsi kindral pani ette sõjariistad maha panna ning ennast täielikult kuninga armu alla painutada. Isoleeritud, raskesti haawatud, Weyde wõttis kõik tingi nised wastu. Ta ei aimanud, et tema 6000-se salga wastas seisab märksa wäiksem ja nõrgem Wellingi wäeosa. Rootslased olid lahingust wäsinud; paljud jõid endid purju Wene ladudest leitud wiinast ja magasid; ohwiteride jõupingutuste pääle waatamata oli kord Rootsi wäes pärast lahingu lõppu hoopis nõrk.

G. L e e t s. (Järgneb)

Leheküljed wabadussõjast.

Enamlased Tartus.

(Järg).

Tartu jõudes jätsin Filosofi tänawa kohal turgusõitja ja hakkasin, paun seljas, oma korteri poole sammuma. Õudne oli kõik, kuigi warajane hommik oli, sest iga wastutulija punawäelane oleks nagu küsinud, kust tuled ja kuhu lähed. Alguses nagu ei märganud mingisuguseid muudatusi. Ainult siis, kui tuttawad, kes paigale jäänud, wastu tulid, säärikud jalas, wanad mütsid pääs ja lagunenud riided seljas, kui mustatöölised, sain aru, et endisest ülikoolilinnast oli saanud kommunistide pesa wõi, kõige vähemalt, taheti seda selleks teha. Korteri jõudes kuulsin, et ka mind juba taga otsimas oli käidud; läbiotsimist aga ei oldud veel toimetatud.

Elamine linnas oli alalise hirmu ja kartusega seotud. Iga minut wõis oodata, et sind uulitsal ehk kodus kinni wõetakse ning pogrissse pistetakse. Iseäranis moes olid kinniwõtmised õõsi ja nimelt siis, kui enamlased üldist taganemist Eestimaalt algasid ning nende wägede arjergardid juba Tartule lähenema hakkasid. Igaüht, kes paremini riides, saadeti soldatite poolt kurja ja mõõdwa pilguga, tahtes nagu ütelda, et ka sina warsti puuris istuma saad. Alalised kinniwõtmised ja mahalaskmised tõendasid seda. Samal ajal aga ülisteti kommunistlikku korda küll, „Edasis,“ küll kirikus töörahwa õpetaja Wallneri ning seltsimees Mägi poolt. Elukallidus tõusis pööraselt. Kui enne, okupatsiooni ajal, wõi nael maksis 30 ida marka, siis tuli nüüd 60 mk. maksta. Muidugi kannatasid kõige rohkem waesed töölised, kellel wahest ainult mõned sajad tagawaraks olid.

Mida päew edasi, seda tõsisemaks muutus seisukord. Suure murega waadati tulewikku ja oodati päästmist. Isegi Tartu töölistel oli juba willand neist paradiisi toojatest. Samal ajal hakkasid jutud linnas ringi liikuma, et enamlased taganema löödud ja Eesti walitsuse wäed Tartu poole liiguvad. Neid teateid räägiti salaja ja ainult kõige ustawamatele tuttawatele. Enamlaste sõjateated ei rääkinud küll sõnagi taganemisest, waid just wastuoksa, kuulutasid Tallinna peatset waldamist. Kuulujutud ei waikinud, ja julgemat ning truimad elemendid linnas asusid salaorganisatsiooni loomisele. See kogus teateid enamlaste jõudude ja asukohtade üle linnas ning saatis neid teateid üle fronti. Sama salaorganisat-

siooni kutsel pidid isegi kord õõsi akki Kuperjanowi partisaanid Tartu sisse tungima ja selle oma alla wõtma. Partisaanid ei tulnud, mis nii wäga rusuwalt teadjate pääle mõjus, seda rohkem, et kinniwõtmised ning mahalaskmised ikka sagedamaks läksid.

Kui siis 13. jaanuari õõsi wastu 14. jaanuari kaugelt suurtükilaskmine kostma hakkas, ei kahelnud enam keegi, et wabanemise tund lähedal. Wastu hommikut kostsid paugud juba üsna selgesti. Nii said suurtükide paugud linnale esimesteks rõõmutoojateks. Tartu enamlased nähtawasti ise veel taganemisse ei uskunud, wõi lootsid kõige vähemalt linna all veel tugewasti wastu panna, sest 14. jaanuari hommikul algas nende asutustes nagu harilikultki töö: töötasid igasugused komisjonid, töötas ka mobilisatsioonikomisjon. Alles kella kümne paiku sai enamlastele teadwaks, et Tartust lahkumine paratamata, misjärele ka paaniline põgenemine algas. Kella 12 oli linn enamlastest tühi. Kuid enne lahkumist panid nad oma ohwite kallal krediitkassa keldris hirmsa werepulma toime, kus teiste hulgas tapsid professor Hahni ja piiskop Platoni. Weretöö oleks ehk veel hirmsam olnud, kui wangid ei oleks aimanud, mis wäljas sünnib, ja rahwa abil uksi lahti ei oleks murdnud, pääsedes sel teel wabadusse.

Pärast enamlaste linnast lahkumist hakkasid inimesed uulitsale ilmuma, hoolimata sellest, et suurtükikuulid veel õige sagedasti üle linna enamlastele järele wihisesid ja mõned isegi linna langesid. Poed ja kõik asutused olid kinni. Oli kui pühapäew. Waikne ja pühalik. Esimesi wabastajaid nähes täitis kõiki rõõmuhüüe. Raekoja ette jõudsid esimestena Kuperjanowi partisaanid, umbes kella 5 ajal p. l., kuna soomusrongid juba mõni tund warem raudteejaama sisse tungisid. Wabastajaid wõeti wastu lilledega, ka Saksa preilid olid nende hulgas, kes Eesti sõdureile lilli pildusid. Üuesti lehwis sini-must walge lipp uhkelt raekojal, ka teiste Eesti asutuste majakatustele ilmusid aegamööda, nagu kartlikult, Eesti lipud. Kannatas linn wähe suurtükikuulide all, ainult paar maja said riiwata, kuna ühte pomm sisse langes. Kui wõrrelda pääletungiwaid ja taganewaid, meie ja enamlaste, jõude, siis

peab imestama, et enamlased nii väikse käputäie meeste ees põgenesid, sest Eesti wägesid, kes Tartu wabastasid, oli nii vähe, et linnas patrulle ja linnale kõige hädalisemat kaitset wälja ei saadud panna, kuna enamlastel kõige wähemalt mõnituhat meest oli, kes osalt Petseri — Wõru, osalt Elwa sihis taganesid. Seda tuleb küll sellega seletada, et enamlastel puudus side

ja et nad meie wägede üle waleteateid said, nagu liiguksid Tartu poole mitu tuhat soomlast jne. Alles teisel päewal hakkasid jalgwäe osad soomusrongidele, kes oma initsiatiivil Tartut wabastama ruttasid, järele jõudma, misläbi ka Tartu seisukord wähe paranes ja julgemaks sai.

J. Al—t.

(Järgneb).

Bibliograafia.

Eesti rahwawäe 9 jalawäe polk. 16. jaan. 1919. — 1. jaan. 1921.

Korraldaw komisjon: alam kapten Tuisk, alamkapten Thomson ja alamkapten Maasik. K. Ü. „Kool“ Tallinn, 1921. Paalmanni trükk 334 lhk.

Jälle üks päätükk Eesti iseseiswuse ajaloost. Noorem Eesti rahwawäe polk on esimesena aruande oma tegewusest wabadussõjas ette kannud.

Raamatu wälimust silmitsedes torkab silma päälkirjas „Eesti rahwawäe 9. jalawäe polk“ korduwa sõna „wäe,“ mis kõrwale mitte kõige armsam kuulda pole.

Raamat olla sõjaministri ettekirjutusel (1. now. 1920 a.) — „Jõuluks olgu polkude ajalood lugeja laual ükskõik missugusel kujul“—kuu aja jooksul kokku seatud. Sellepärast on ka materjaal üksikasjalisemalt ümbertöötamata. Et aga siiski nõnda palju selle lühikese ajaga on suudetud pakkuda, peab wist korraldawa komisjoni tööarmastuse, asja wastu huwi tundmise ja polgu päewaraamatu arwele kirjutama, mille põhjal ta kokku on seatud.

Paber ei ole mitte kõige parem, mille all ka pildid, mida raamatus kaunis rohkesti leidub, kannatawad.

Puudub teaduslik keel ja kirjelduswiis, keel kaldub rohkem följetoni poole.

Andmed polgu organiseerimise, kokkuseade, warustuse, sanitaarolude, langenute, haawatute ja kadunute ning jooksikute jne. kohta on täielikud, mille abil kõiksuguseid wäljawõtteid ja järeldusi wõib teha, mis wäga tähtis üksikasjalisemaks läbitöötamiseks.

Samuti on ka lahingute kirjeldused mitmekülged ja mitme autori poolt. On ette toodud terve rida biograafilisi ülewaateid polgu üksikute siimpaistwamate ülemate ja reameeste kohta, mille abil polgust selgema ettekujutuse saab.

Lahingute kirjeldustes on tähele pandud sõdurite meeoleolu ja selle põhjused (poliitiline seisukord, riided, warustus, toit, ilm jne.), mis kõrwaltwaatajale tühised paistawad, kuid siiski lahingu käigus tihtipäale domineeriwat osa mängiwad.

Raamatu lõpul on paar selgitawat kaarti, mis küll oleks wõinud suuremas maastaabis olla. Samuti oleks selgemaks arusaamiseks tekstis ka lahingute plaanid wõinud olla.

Üldse on püütud kirjeldustes erapooletu olla, kuid paiguti tundub ka autorite isiklise hääksarvamise allakriipsutamist.

„9 polgu“ ilmumisega on samm edasi astunud meie wabadussõja ajaloo uurimises ja materjaali korjamises. Raamat on esimene sarnane Eestis ja ootab teistelt polkudelt järeltegemist.

9. polgu sõduritele ja nende omastele on ta kauniks mälestus-raamatuks ja ka kõigile Eesti kodanikele huwitaw kirjanduslik toode. Samuti ei tohiks ta raamatukogudes ega lugemislaudadel puududa.

—rer.

Wastutaw toimetaja : Kindralstaabi polkownik N. R e e k.
Wäljaandja : Kindralstaabi Walitsus.